

**ΓΙΑ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΦΠΨ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΩΝ
Η΄ ΕΞΑΜΗΝΟ ΚΑΙ ΕΠΙ ΠΤΥΧΙΩ**

Διδάσκουσα: Β. Ποσάντζη

Βασικά χαρακτηριστικά του Διαφωτισμού

- Σκέψη και αμφισβήτηση
- Ανεξιθρησκία
- Έμφαση στην παιδεία – επιστροφή προς τη μάθηση.
- Το «καλό» είναι ισάξιο του «λογικού»
- Ελευθερία, Δικαιοσύνη, Ισότητα / Ανθρώπινα Δικαιώματα
- Επιστήμη – Ορθός Λόγος, αντί δεισιδαιμονιών και προκαταλήψεων (Η γνώση διαδίδεται με τη βοήθεια της Εγκυκλοπαίδειας και του Τύπου)
- Δημοκρατία (το ιδανικό πολίτευμα)

Παράγοντες διάδοσης του Διαφωτισμού

- Εκδόσεις
- Σύλλογοι με σκοπό τις Πνευματικές Εκδηλώσεις (διαλέξεις, συναυλίες κ.λπ.)
- Θέατρο

Αδαμάντιος Κοραΐς (1748-1833)

Τι πρέπει να κάμωσιν οι Γραικοί εις τας παρούσας περιστάσεις; Διάλογος δύο Γραικών κατοίκων της Βενετίας, όταν ήκουσαν τας λαμπράς νίκας του Αυτοκράτορος Ναπολέοντος. Εις την Βενετίαν, 1805.

(Βλ. και το *Ανθολόγιο με απόσπασμα του δοκιμίου*).

Το 1803 ο Αδάμαντιος Κοραΐς εξέδωσε ομιλία του στη γαλλική με τίτλο *Mémoire sur l' État Actuel de la Civilisation de la Grèce* [=Υπόμνημα για τη ρέουσα κατάσταση του πολιτισμού στην Ελλάδα]. Την ομιλία αυτή παράφρασε αργότερα, το 1805, στην ελληνική με τον παραπάνω τίτλο (*Διάλογος δύο Γραικών...*), συνθέτοντας με τον τίτλο αυτό εκτενές δοκίμιο. Στο δοκίμιό του στην ελληνική κάνει χρήση του ονόματος *Γραικός*, αντί του ονόματος *Ρωμιός*, το οποίο τον παρέπεμπε σε χρόνους

σκλαβιάς. «Οι πρόγονοί μας», επισημαίνει, «ωνομάζοντο το παλαιόν Γραικοί. Έπειτα έλαβαν το όνομα Έλληνες ... οικτιρμός του Θεού Ρωμαίος»¹.

Στο απόσπασμα που διδάχτηκε από το παραπάνω δοκίμιο του Κοραή, παρουσιάζονται με σαφήνεια οι βασικές απόψεις του. Τα πρόσωπα του διαλόγου, Κλεάνθης και Αριστοκλής, είναι ουσιαστικά ένα και το αυτό πρόσωπο, το πρόσωπο του συγγραφέα. Ο Αριστοκλής εμφανίζεται απροκάλυπτα με το πρόσωπο του Κοραή, ενώ ο Κλεάνθης με τις απορίες του βοηθάει τον Αριστοκλή (Κοραή) να διατυπώσει στο κείμενο τις απόψεις του. Το φυλλάδιο εκδόθηκε ανωνύμως. Ανατυπώθηκε το 1983 από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών (Κ.Ν.Ε.) του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (Ε.Ι.Ε.), με τίτλο *Πολιτικά φυλλάδια (1798-1831) του Αδ. Κοραή, Ανατυπώσεις 150ετηρίδας*, Αθήνα 1983.

Οι κυριότερες απόψεις του Κοραή, όπως διατυπώνονται στον *Διάλογο δύο Γραικών* είναι οι ακόλουθες:

Εκδηλώνει την εχθρότητά του απέναντι στους Τούρκους, δίνοντας έμφαση στην ευγένεια του Γένους «ημών». Φοβάται ότι οι Τούρκοι απαλλαγμένοι λόγω θρησκείας από τη δεισιδαιμονία, μπορεί να υιοθετήσουν τον Διαφωτισμό νωρίτερα από τους Έλληνες και να κερδίσουν έτσι την εύνοια των Ευρωπαίων. Για τον λόγο αυτό παραθέτει όλα τα μειονεκτήματα των Τούρκων. Με αυτή την αντιδιαστολή παρουσιάζει την πολιτιστική εικόνα ενός άλλου λαού, παρέχοντας έτσι τη δυνατότητα στον μελετητή του συγκεκριμένου έργου να κάνει χρήση και της μεθόδου της Συγκριτικής Γραμματολογίας².

---

¹ Το όνομα Γραικός προέρχεται από τον Γραικό, μυθικό γιο του Δία και της Πανδώρας «πρώτον μεν Γραικοί νυν δε Έλληνες»: *Πάριον Χρονικόν* (264-263 π.Χ.). Οι Δυτικοί ονόμαζαν τους Έλληνες Γραικούς τον 13^ο αιώνα μ.Χ. (Graici). Όπως είναι γνωστό, οι Ρωμαίοι κατέλαβαν τον ελλαδικό χώρο το 146 π.Χ. Τότε άρχισε να διαμορφώνεται ο Ελληνορωμαϊκός πολιτισμός. Το 212 μ.Χ. με διάταγμα του αυτοκράτορα Καρακάλλα παραχωρήθηκε το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη σε όλους τους υπηκόους της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και κινδύνευσε να αφομοιωθεί ο αρχαίος ελληνικός κόσμος μέσα στο μεγάλο ρωμαϊκό κράτος, στο οποίο επίσημη ομιλουμένη ήταν η λατινική γλώσσα. Το 324 μ.Χ. ο Μέγας Κωνσταντίνος μετέφερε την πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στην Ανατολή (Νέα Ρώμη/Κωνσταντινούπολις). Επίσημη θρησκεία της νέας Αυτοκρατορίας (Βυζάντιο) ήταν ο Χριστιανισμός και το όνομα Έλλην έως τον 13^ο αιώνα σήμαινε *ειδωολάτρης*. Η ονομασία *Ρωμαίος* κυριάρχησε έως την Δ΄ Σταυροφορία, το 1204, οπότε έγινε η πρώτη και ουσιαστική άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους. Το όνομα *Έλλην* επανήλθε, όταν οι Χριστιανοί ορθόδοξοι στρατιώτες της Ανατολής, για να πολεμήσουν τους σταυροφόρους, εμψυχώνονταν, διαβάζοντας τη διασκευή της μυθιστορίας *Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου* του Ψευδο - Καλλισθένη. Η περίοδος εκείνη σηματοδότησε τη γέννηση του *Νέου Ελληνισμού*.

² Η αναζήτηση της ταυτότητας ενός ατόμου ή μιας ομάδας μέσα από την αυτοαναπαράσταση και την ετεροαναπαράσταση, περνώντας από πολλά στάδια, οδήγησε στη δημιουργία ενός αυτόνομου κλάδου επιστήμης στις αρχές της δεκαετίας του 1960 και πιο συγκεκριμένα, το 1962, από τον Oliver Branchfeld, που ονομάζεται Imageologie και ερευνά την εικόνα του «άλλου». Αποτελεί αντικείμενο έρευνας μελετητών της Συγκριτικής Γραμματολογίας.

Υπαινίσσεται την έλευση της Ελληνικής Επανάστασης, συνδέοντάς την άμεσα με τον Διαφωτισμό, και πιστεύει ότι η Επανάσταση θα ερχόταν ως αποτέλεσμα των πολιτικοκοινωνικών ζυμώσεων, πριν από το 1821. Η άποψή του αυτή δικαιώθηκε πλήρως με την έναρξή της.

Από τη στιγμή που δέχεται τον Διαφωτισμό, πιστεύει ότι ο Χριστιανισμός μπορεί να διασωθεί **μόνο σε συμφωνία** με τον «ορθό λόγο». Γι' αυτό διατυπώνει την άποψη ότι, όσο η Ελλάδα παραμένει δέσμια των καλογήρων και κατά συνέπεια των παραδόσεών τους και κυρίως της δεισιδαιμονίας τους, θα παρέμενε μακριά από τον Διαφωτισμό, με αποτέλεσμα οι Ευρωπαίοι να μη την υπολήπτονται και να ασκούν φιλοτουρκική πολιτική. Απεναντίας, μια «φωτισμένη» Ελλάδα θα ενέπνεε στους Ευρωπαίους αντιτουρκική στάση.

Από τις απόψεις των Γάλλων Διαφωτιστών έχει υιοθετήσει εκείνες του Βολτέρου, που είναι σχετικές με τη συνάφεια καλογήρων και δεισιδαιμονίας. Θεωρεί, λοιπόν, ότι ο Διαφωτισμός δεν είναι μόνο φορέας απελευθέρωσης, αλλά και θρησκευτικής μεταρρύθμισης.

Πιστεύει ότι η απόκτηση παιδείας είναι ο ασφαλέστερος δρόμος προς την ελευθερία. Παιδεία και Εθνική Συνείδηση διασταυρώνονται στο κείμενο του Κοραή με ουσιαστικό οργανικό τρόπο. Γενικό χαρακτηριστικό του αποτελεί η συνεχής παιδευτική φροντίδα του για το Γένος και η επίμονη προσήλωσή του στην ιδέα της Ελευθερίας. Την Ελευθερία όμως χωρίς τη Δικαιοσύνη τη θεωρεί καθαρά ληστεία.

Αποδέχεται τη Γαλλική επανάσταση, αλλά καταδικάζει τις ακρότητές της (περίοδος τρομοκρατίας/Ροβεσπιέρος), όπως και τον Βοναπαρτισμό.

Εκθέτει τις απόψεις του σχετικά με τη διοίκηση και την οργάνωση του κράτους, απορρίπτοντας τον βυζαντινισμό. Ως αντιπροσωπευτικό αρνητικό παράδειγμα αναφέρει την κατασπατάληση του δημόσιου χρήματος από τους Βυζαντινούς Αυτοκράτορες για το χτίσιμο ναών, κυρίως του ναού της Αγίας Σοφίας, με σκοπό την πρόκληση εντυπώσεων. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδει ο Κοραής στην προώθηση της παιδείας με τη χρηματοδότηση των φορέων της και το χτίσιμο σχολείων.

Ως προς την εξωτερική πολιτική, προσκολλάται με επιχειρήματα στους Γάλλους, αναθεματίζοντας τους Ρώσους και την προσήλωσή τους στην Ορθοδοξία.

Εφαρμόζει, τέλος, στον *Διάλογο* τα γλωσσικά πιστεύω του: αποκάθαρση της γλώσσας από αρχαϊκούς τύπους, αλλά και μη προσκόλληση στη δημοτική. (*Το να απομακρύνεσαι από την κοινή είναι «τυραννικόν» αλλά και το να χυδαΐζεις είναι «δημαγωγικόν»*, είναι η άποψή του, την οποία επιβεβαιώνει με τον καλλωπισμό της γλώσσας στο παρόν δοκίμιο)³.

Συμπερασματικά μπορεί να επισημανθεί ότι σε εποχή όπου ο Κοραΐς μπορούσε να χαρακτηριστεί περισσότερο ως «πεφωτισμένος Χριστιανός» παρά ως «διαφωτιστής», διατυπώνει πεποιθήσεις, που ακολούθησε σε όλη τη ζωή του, όπως η πίστη του ότι η αρετή είναι πράξη και όχι δόγμα και η επιθυμία του να σταθεί σε απόσταση και «από την σκύλλαν της απιστίας και από την χάρυβδιν της δεισιδαιμονίας». Η διασταύρωση, τέλος, της παιδείας και της ελευθερίας, κατά τις απόψεις πάντοτε του Κοραΐ, μας οδηγεί στην αντίληψη του τρόπου με τον οποίο ο Διαφωτισμός μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης.

Β. Ποσάντζη

---

³ Βλ. ιδιαίτερα στο κείμενο το παραδειγματικό απόσπασμα που παραθέτει από το *Γ' Βιβλίο* της *Επιτομής Ιστοριών* του Βυζαντινού ιστορικού Ιω. Ζωναρά.